

Izgubljeni klobuk A. Šušterja

(Odlomek iz romana)

Franc
Pečnik

Še nekdo je bil, ki mu pripeka tega dne ni mogla do živega. Okoli devete se je odpravil iz svojega kletnega stanovanja; tu je bilo resda nekoliko hladneje – osemtrideset stopinj Celzija – ker so bila okna ves čas zagnjena. Mož je bil v suknjiču, ki si ga je spretno zapel z levico, preden se je počasi napotil proti delavski menzi.

Čeprav je stopal počasi, vendar le v tem premikanju ni bilo nobene lagodnosti, pa tudi starčevske nemoči ne; imel si občutek, da se mož neskončno previdno, vendar odločno prebija skozi nevidno goščavje. Kakor da ga je oplazila ostra, brezcutna trnova veja, je kdaj pa kdaj jezno in kratko zakrilil z levico. Potem je spet potipal suknjič, ali je še zapet, kakor da so gumbi njegovi največji izdajalci, ker jih lahko le z eno roko prisili k poslušnosti. Ves ta čas je ostajal desni rokav miren, ravnodušen do trzajočega početja svojega polbrata. Bil je prazen, včasih zataknen v žep suknjiča, včasih malo svobodnejši, in ni se več spominjal, kdaj je bil rešen svojeglavega gospodovanja roke . . . Ves čas segati tja proti notranjemu žepu pa preverjati, ali so gumbi še na mestu, pa trepetajoč nositi žlico k ustom . . . kako je vse to zoprno in dolgočasno. Lahko rečemo, da je bil res pravi lenuh, ta rokav, vendar mu je mogoče to malo spregledati, ker je bil – s suknjo vred – skoraj tako star kot mož, ki ga je nosil. A morda bi ga lahko celo prišteli med modre.

A v tem pogledu je bil klobuk, zamaščen in oguljen, čepeč vrh osivele glave, na boljšem. Pa ne le zato, ker je bil višje, ker je tako rekoč videl več sveta pod seboj. Bil je kratko in malo izkušen klobuk, ki se je spominjal mnogih starčevih misli, celo še od tedaj, ko je mož še imel obe roki. Kaj zato, če je zdaj glava pod njim postajala iz dneva v dan težja! Pri tem pa se je vendarle gibko vrtela na vratu, kadar je mož s sumnjičavim pogledom premerjal kakšnega človeka ali tudi samo psa, ki se mu je na ulici preveč približal . . . In v tem nemiru, se je zdelo staremu klobuku, je bila kal upanja.

Vsa ta leta, kar je hodil jest v delavsko menzo, je prihajal ob istem času: malo pred deveto. Tedaj se v veliki obednici še ni nabralo kaj prida

ljudi; trije ali štirje gostje, ki jih je lahko obvladoval s pogledom, s hitrimi pogledi izpod čela. Danes pa je imel neprijeten občutek, kakor da jih je povsod polno, kakor da skriti za nekakšno pregrado preživijo nanj – bil je popolnoma sam sredi velike dvorane. Izbral si je mizo čisto v kotu, z robcem obrisal stol, potem pa počasi, previdno ali pa tudi utrujeno sédel. Potem je obrisal še sosednji stol in nanj položil klobuk. Zdaj se je prvič malo razgledal okoli sebe. Nemirno pobobnal s prsti levice po mizi. Prisluhnil.

Hotelo se mu je zdeti, da prihaja iz kuhinje v ozadju nekakšen ropot . . . končno! Vendar sploh ni bilo nikogar in tudi slišati ni bilo ničesar več. Zdaj je začel brisati pribor, počasi, domala obredno, z istim robcem, s katerim je prej brisal stol. Potem se mu je zdelo, da vidi nekoga prihajati, kakor da bi nekdo nosil prav takšen klobuk in suknjič kot on. Pogledal je na stol: klobuk je bil še tam, čeprav res videti nekam drugačen, kakor da je bil pravkar snet z drugače oblikovane glave, ožje in bolj koničaste, kot je njegova. Potem je nekaj svetlega, nekaj bleščečega švignilo od vhodnih vrat proti kuhinji pa spet nazaj. Na nekem mostu nasproti njemu se je za hip v steni čudno zaiskrilo. Za točilno mizo, ki jo je lahko videl skozi stranska vrata obednice, je počilo ogledalo . . .

»Kdo . . .« je zasopel starec. »Je kdo tam! Hej, kaj se dogaja tukaj? Zakaj mi ne prinesete . . .?« A je očitno začutil nesmiselnost tega vprašanja, bilo je nesmiselno, da bi zdaj še sploh kaj pojedel, da bi še čakal . . . Tu se nekaj dogaja. Potipal je notranji žep suknje. Čutil je, da mora čimprej od tod, kjer se nekaj dogaja, čutil, kako mu zmanjkuje tal pod nogami, skoraj dobesedno, zdaj bi moral biti že tam, doma, v svojem kletnem brlogu (sam ga je z neko trpko ljubeznijo imenoval brlog) . . . Če se kaj zgodi . . . Joj, da bi kje zunaj umrl, tam pa . . . Zdaj, ko je hitreje stopal, se je pokazalo, da na desno nogo nekoliko šepa. Potem se je zunaj pred menzo nagloma ustavil, kakor da se ne more odločiti ali kakor da se bo zdaj zdaj nečesa nadvse pomembnega spomnil. Prijel se je za glavo – klobuk . . .! Kako je mogoče, da ga je pozabil? Nekaj trenutkov je stal nebogljen kakor otrok, ki je pozabil, kaj mora prinesiti iz trgovine, pa ga bo strogi oče za ušesa, mati pa ga bo z vpitjem poslala nazaj . . . Res, prav tako se je počutil, prav takšen spomin iz otroštva je preplaval njegovo telo in ga še bolj otrpnil.

Bilo je ravno pred veliko nočjo; in potem je materi vzel dva dinarja, to je bilo takrat veliko denarja, zanj celo bogastvo, in ju skril . . . in ni hotel povedati, naj ga je oče še tako mlatil . . . Ampak vse to ni bilo tisto, kar mu je hotel zdaj pozabljeni klobuk povedati iz modre razdalje. Za tem je bil nekakšen občutek . . . Občutek . . . pa skoraj slast zbujujoča bolečina. A ne toliko od udarcev očetove bikovke.

Kadar dovolj dolgo vztrajamo v temi, ne da bi šli v strahu miže skozi gozd prikazni, pa tudi, ne da bi se spustili z njimi v boj, jih skušali po vsej sili pregnati kot neresnične, a jim prav s svojo silovitostjo podeljujoč življenje, tedaj se zgodi, da začnemo polagoma razločevati običajne predmete in celo, če smo dovolj vztrajni, da nam jih kakor iznenada ožari jutranja

svetloba . . . Tako nekako se je zdaj zgodilo s spominom starega Alojzija Šušterja. In pokaže se, da so običajni predmeti najčudovitejše stvari, nekaj čudežnega, kar pa ne sodi več v svet prikazni, temveč v svet duše, ki se, odsevaje na njihovih ploskvah, še bolj pa na robovih, kjer jih je v bolečini konec, pa se v povračilo stikajo z drugimi ali z nebom in zemljo, kaže človeku kot nekaj resničnejšega od stvari samih, kot njegova prava usoda.

Tisto noč je pobegnil od doma. Bilo je še hladno, vendar je dolgo ležal v travi pod zvezdami. Levico si je položil pod glavo, v desnici (v tisti, ki je zdaj ni več, v tisti, ki se mu je zdelo, kakor da je izginila skupaj s sanjami, ne pa, da je bila prestreljena in odrezana), v tej desnici je držal bleščeč kovanec za dva dinarja. In delj ko ga je tako držal in si ga ogledoval proti nebu, bolj se mu je dozdevalo, da je tudi kovanec sam zvezda, ali, še boljše, luna, ki je bila videti to noč posebej blaga, čeprav tudi nekam otožna, spominjaje ga na strah, ki ga bo moral prestajati, ko se bo vrnil domov . . . In kakor da mu je prišepetavala: Zdaj, ko si našel mene, lahko ta kovanec vrneš . . . Ne, je odkimal, že skoraj v polsnu, ne morem ga vrniti, in sam ni natanko vedel, zakaj ne . . . Potem ga pa vrzi stran . . . Tedaj je zaspal, nekako čudno razdvojen, kovanec pa je še zmeraj stiskal v desnici in v sanjah se mu je hotelo zdeti, da ga prav on varuje pred prikaznimi, pred zvermi. Bil je vendar tako nebogljjen, da se je moral nečesa oklepati. Kako pa naj bi objel luno, kako naj bi jo skrtil v žep, da je ne bi nihče našel?! Ko se je drgetajoč zbudil, je bilo nebo prepreženo z oblaki in jutro je bilo temnejše kakor noč.

Ko se je zbudil . . . Naglo, še bolj šepaje na desno nogo, je stopil nazaj v menzo. Pa če bi se zdaj stavba začela rušiti, klobuka ne bi pustil tam.

.....

VI

V glavi se nekaj premika. Najprej leze, počasi, počasi, vendar kakor da od vseh strani proti nevidnemu središču, potem nenadoma zagomazi, kakor da je bilo tisti trenutek dano znamenje za juriš. A vse to poteka v popolni tišini, kakor da je svet znotraj nenadoma oglušel. In najbolj čudno je, da se on vsega zaveda, tako kot nemara ljudje, ki so že prestopili prag smrti . . . Toda ni še umrl, ne, to mu je kljub vsemu popolnoma jasno, to čuti . . . V glavi nastane za nekaj časa zatišje, potem se začne vse znova. ‚Črvi‘, pomisli, a ne zgroženo, marveč tako, kot bi bil sam ali vsaj v delčku samega sebe zelo daleč stran. Ali tako, kot bi črvi mislili same sebe. ‚Tako je torej to‘, spet pomisli in zdaj že razločno čuti, kakor da te misli prihajajo od nekod drugod, ker pač v glavi zanje ni prostora. ‚Ali si senca, v sončevi palači, ali pa med črvi. Pa vendar: Ni mogoče da ne bi obstajala še tretja možnost!‘ Zdaj zahrbtno gomazenje poneha, kakor da je opravilo svojo nalogo, nebo tam notri začno parati izstrelki neznosne bolečine. Počasi odpre najprej eno oko, potem še drugo, v bolečini, z odpiranjem nekega davnega očesa je nastal svet . . . Tu je neka miza s popackanim gostilniškim prtom, ampak videti je neskočno večja, kot so običajno mize, in tam daleč

ne drugem koncu se nekaj blešči, da ga v glavi le še bolj neznosno seka. Spet zapre oči in čaka. Treba je potrpeti, da privid izgine. Prividov kajpak ni mogoče tako zlahka odstraniti kot ljudi, to je pač v njihovi naravi. S silo tu nič ne opraviš. No, pa se poskusimo zbrati takole, za zaprtimi vekami! . . . Za zaprtimi vrati, brez zoprnih časnikarjev. Zjutraj je odšel od doma . . . Da, odšel je od doma, zdaj se natanko spominja, kako je nekam nasilno poljubil ženo in ona je rekla . . . No, saj ni važno . . . Glavno je, da ve, da je potem prišel v službo. In tam je bilo vse narobe. Govorili in tekali so vseprek, nekdo je zlovešče namignil, da bo nekdo odgovarjal za to premikanje urnih kazalcev, saj še niti ni konec poletja in sploh . . . V resnici se noben vrag ni več znašel in vsakdo se je počutil majčkeno krivega, čeprav se ni in ni mogel domisliti, kdaj je drugače naravnal svoje ure doma. Ampak dejstva so bila dejstva, tu se ni dalo drugega kot skomigniti z rameni in z občutkom slabe vesti povesti pogled . . . Sicer je pa delo kmalu steklo, čeprav so bili vsi videti nekam zaspani in si imel občutek, da vsak komaj čaka, kdaj se bo lahko zavlekel v kakšen kot in še podremal uro ali dve. Skratka, dan se je kljub vsemu začel čisto običajno.

Ta dan bi moral sestaviti prenikav, kritičen članek o nevdružni zamašenosti cestne kanalizacije, »napet kot kriminalka!« je rekel šef. »Treba je izbežati te ušive komunalce, kmalu se bo začelo jesensko deževje . . . Se spominjate lani: Stopiš na cesto, pa že dela čof, čof . . . Vprašam vas: Komu se ljubi potem še pošteno delati, pošteno misliti? Ne, vsak rajši preklinja . . . In zaključek: Ti komunalci, ki se delajo take reveže, so v resnici za marsikaj krivi . . . Za marsikaj . . .«

»Torej naj pišem o hladnem jesenskem deževju? . . .« je vprašal zaspano. Sonce je že žgalo v pisarne na Klemenovi cesti in obema – in kajpak tudi vsem drugim – je pot že v potokih, pravzaprav v hudournikih lil po telesu.

»O hladnem? . . .« je zastokal debeluh. Že navsezgodaj je poslal tajnico po tucat največjih robcev, kar bi jih lahko kje staknila . . . Ker je znal misliti s svojo glavo (kdo pa bi znal, če ne on), je hitro pravilno sklepal, da se za danes obeta več ko pasja vročina, čeprav je bil napovedan dež. Zares, nikomur več ne moreš zaupati . . . Zdaj je do kraja zmočil že sedmi robec, potem pa brez besed odšel nazaj v svojo pisarno.

On pa si je pripravil papir in svinčnik. Najraje je pisal s svinčnikom, čisto narahlo, da je mogel po mili volji radirati pa se ni nič poznalo. Nekje je prebral, da svinčnik piše s srcem. Treba bi bilo raziskati, kako je potem z radirko . . . No, očitno so mu spet začele hoditi neumnosti po glavi . . . kakor da si še zdaj ni opomogel od srečanja s tistim norcem včeraj. Res ni dobro, da je tako občutljiv. To pride od tega, če hoče človek iskreno pomagati drugim . . . Dobrota . . . no, kaj je že dobrota . . . Takole, zdaj je pa zares dosti neumnosti! Treba se je zbrati in začeti! Torej o hladnem . . . Pa saj ni to! Ampak nekakšni komunalci, vrag jih dal, mogoče je pa res. Toda kaj je res, tega se nekako ni mogel domisliti. Ves čas je, tako rekoč z vsemi čuti, uhajal k hladnemu deževju . . . Kakšen užitek, če bi lahko zdaj čofotal po cesti z zamašeno kanalizacijo! In ob tem, ko se mu je

lepek in ogabno topel znoj že začel zlivati v čevlje, je moral zadremati . . . Mogoče je še pomislil, kako bi bilo pametno, če bi vstal in spustil roletno, pa se mu je zdelo preneumno, da bi bil pameten, ko gre očitno vse drugo narobe. Mogoče pa se je rolete domislil šele zdaj.

Začel se je pripravljati, da bi spet počasi odprl najprej eno potem pa še drugo oko, ko je nanadoma zaslišal nagle, nekam težke korake. ‚No, vendarle‘, je pomislil. ‚Človek.‘ Moral bi se slednjič zbrati, zdaj je tako ali tako prepozno, zasačili so ga, kako spi . . . Rešitev: Z mučeniškim obrazom: »Zelo sem bolan, tovariš šef, že od včeraj mi ni dobro . . .« Vendar ni dvignil glave, bilo bi smešno, če bi igral nekaj, kar je bilo čista resnica. In poleg tega so bili koraki nekako še pravi, to se razločno sliši, in so že zdavnaj zamrli. To je bilo včeraj ali že nekoč prej in on . . . On bi moral . . . Ko bi le bilo mogoče miže vstati (no, to bi še šlo) in oditi. Ničesar več videti, ničesar več vedeti, samo vstati in oditi. K zdravniku!

In kakor da se je v trenutku počutil bolj varnega, je odprl oči, se zravnil za mizo, za katero je očitno spal kot kakšen pijanec, in domala izzivalno pogledal okoli sebe, tako da je s tem več povedal, kot če bi na ves glas kričal: Tu sem, spake hudičeve! Kar pridite, če se vam zdi! Ampak ne boste me! Ne dam se pretentati, da bi delal za vas! K zdravniku! K zdravniku stopim, naj me vtaknejo kam . . . Vem, kaj sem dolžan storiti!

Vsega tega torej ni izkričal, pa tudi pogled mu je nekoliko ugasnil, nemara zato, ker ni bilo v bližini nikogar, ki bi na njem preskusil svojo upornost. Kljub temu se je zdaj toliko pomiril, da se je lahko začel razgledovati okoli sebe. Sedel je za mizo v nekakšni točilnici, ne veliki, vendar prav nič zakajeni ali smrdeči po razliti pijači, kar ni bilo nič manj sumljivo od vsega drugega. Skozi na stežaj odprta vrata v veliko večji sosednji prostor je bilo videti vrste praznih miz. Tako samevajoče, z jedilnim priborom na popackanih prtihi, so se mu zdele odvečne ali nekako zoprno samozadostne ali kakor da samo čakajo, kdaj bo prisedel kak človek, da se ga lotijo z nožem in vilicami . . . Mukoma je odtrgal pogled od njih in se ozrl za hrbet. Tam je bilo veliko okno, ki se je neznosno bleščalo, kakor bi se svetloba od nekod s te strani odbijala v njem. Na polici so bile rože. Nekaj, kar je bilo nekoč zeleno listje in cvetovi. Zdaj pa: cvrtje. Kdove zakaj ga je ta pogled od vsega najbolj prizadel. Nikoli ni posebej maral rož, vsaj zanimal se ni nikoli zanje, ampak gotovo jih je kdaj pa kdaj nezavedno opazil. In če so cvetele, se mu je zdelo to tako naravno, kakor je bilo naravno, da kdaj pa kdaj občuti razcvet svojih moči, ne da bi mu bilo treba posebej misliti na to. Nemara se mu je zavoljo teh scvrlih rož zdel ves prostor zdaj še bolj sovražen, obupno tuj.

Kakor bi šel ponoči čez pokopališče. Če gre pogumno, ne da bi se oziral, je prav ta pogum izraz pritajenega strahu, saj nekje globoko v sebi čuti, da mrtvo kliče k sebi mrtvo – in koliko je tega – in vsak dan več – v njem! Zato se prisili in ustavi korak. Pogleda. Tja, od koder je doslej v neumljivi grozi odvrčal oči. Tudi za točilno mizo veliko počeno ogledalo. Videti je čisto navadno ogledalo, on pa ve, da ni. Zadaj za tem jih mora biti še na tisoče, na stotisoče. Kako mučno je vedeti nekaj, o čemer se drugim

niti ne sanja! Vendar ne sme več odlašati. Pojasniti stvari, preprečiti še večje zlo, priznati. Ampak kaj? No, da je bil t a m . V nekakšnem sovražnem centru, verjetno kje za mejo . . . Toda, kako naj pojasni? . . . Da, stvar je težja, kot se zdi na prvi pogled. Denimo:

»Kako ste prišli tja?«

»Hm, ne vem. Mogoče je bilo letalo. Moralo je biti nekaj hitrega, ves čas sem imel občutek, da sem zelo zelo daleč. In poleg tega: zadremal sem okoli sedme, ob devetih pa sem se že znašel v nekakšni menzi . . . Ampak nikoli več ne bom dremal v službi!«

»To zdaj sploh ni važno! Kdo je bil tam? Kakšna navodila so vam dali? No, dajmo! Menda vas ni naenkrat zapustil spomin?!«

»Ne, ne! Le tako čudno je vse skupaj. Tam je bil nekdo, ki se je imenoval Pravi žarek. Trdil je, da smo v Veliki Sončevi Palači . . .

Smešno, kajne?«

»Jaz bom spraševal, vi pa odgovarjali!«

»Da, da! To mi je všeč! Red! Red! Da je vsaj še nekje nekdo, ki trdno stoji na zemlji!«

»Spet čenčate? Navodila!? Kakšna navodila so vam dali?«

»Saj to je . . . nobenih pravih navodil, nič jasnega, samo govorjenje, čenčanje, kot ste se lepo izrazili vi, o nekakšnem vsemogočnem Soncu, o temnih, sovražnih luknjah v vesolju . . . Pa o zrcalih, v katerih so ujete duše . . .«

»Dovolj je teh neumnosti! Poskusimo še enkrat od začetka: Kdo ste?

Ime, priimek, stanovanje, poklic?«

»Jaz . . . Jaz . . . Ne vem več! . . . Vidite, izbrisali so mi spomin! Uničili kariero, življenje . . .«

»Dokumente!«

»Prosim, izvolite!«

Kako imenitno je bilo to, kako odrešujoče! Temu se je po pravici reklo samozaščitno ravnanje. Človek ni več potreboval ob sebi miličnika, niti tistega v civilu ne, preprosto je sam vedel, kaj mu je storiti! Z desnico je izvlekel dokumente, pri čemer je, razumljivo, nekoliko drgetal, in jih izročil potrpežljivi in neomajni levici.

»Ivan Delalut?«

»Da . . . Veste, sumim, da je prav v zvezi s tem nesrečnim imenom . . . Ampak saj nisem sam kriv . . . Včeraj se je nekdo, neki norec v železarni ravno tako pisal.«

»Včeraj se je pisal? Kaj pa danes?« Iz počenega zrcala ga je preiskujoče gledal njegov lastni obraz. Bil je videti čvrst, skoraj neizprosno, le razpoka, ki ga je delila na dva domala enaka dela, ga je nekoliko kazila.

»Danes,« je odvrnil tiše, nekam zarotniško. »Danes ga ni več. Vsaj upam tako. Že včeraj je videl hudiča v tisti prekleti peči . . . To je seveda neumnost,« je naglo dodal. »Hudiča ni. Ampak če nekdo vidi nekaj, česar ni, potem tudi njega samega kmalu zmanjka!« Obraz v ogledalu mu je odobravajoče prikimal. Vendar ni smel postati prijazen. Potem bi se pokazalo, kako strašno ga razpoka kazi . . . Tedaj je nekdo vstopil. Ivan Dela-

lut, človek, ki je spet našel sam sebe, si je na obraz nadel izraz nepredirne več-vednosti, pravzaprav bolj zmage nad samim seboj. In to ni bila nika-kršna hinavščina. Le vedel je, da bo zdaj spet lahko obvladoval svet okoli sebe.

Tisti, ki je vstopil, je bil nekakšen zanemarjen starec v debelem zimskem suknjiču, brez desne roke. Očitno je šepal. Naglo je odšel v drugi prostor. Njega sploh ni opazil. Gledal je tako čudno brezumno, kakor je nekoč videl gledati neko mater, ki se je pognala v gorečo hišo, da bi rešila svojega otroka. Kajpak bi mu starec tudi brez tega postal sumljiv. Zimska suknja v tej vročini. Pa neobrit, nekam lisjaški, če ne kar zahrbtnen obraz. Pa roka. Zakaj je brez roke? In potem se je še pokazalo, da išče nekakšen klobuk, s takšno vnemo, kot bi izgubil najmanj polno torbo tuje valute.

»Moral ste ga videti! Prej sem sedel tam, pri mizi v kotu, klobuk sem odložil na stol . . . Potem sem moral naglo oditi . . .« Aha, naglo je moral oditi! Menda ne na stranišče? . . . »In zdaj je klobuk kar naenkrat izginil . . . Nikogar ni bilo tu razen vas! . . .«

Ivan Delalut je vstal, tako se je lahko spet videl v zrcalu, in si nadel strog izraz. Samo za hip ga je nekaj zmedlo: Zazdelo se mu je, da vidi tam v zrcalu na svoji glavi nekakšen pomečkan, najmanj sto let star klobuk. Potem je rekel z brezbarvnim glasom:

»Dokumente, prosim!«

Starec je prebledel, kolikor je bilo to pri njegovem z belimi kocinami poraščenem, nekako pepelnatem obrazu sploh še mogoče, in se naglo umaknil. Toliko, da ni telebnil po tleh. Zastokal je: »Nimam . . .« Pri tem pa se je z levico tako grabil za suknjič, da je bilo očitno, kako tam nekaj skriva . . . Potem se je začel počasi, kakor podgana pred mačko, pomikati proti izhodu. Doslej domala neznana slast je bila v tej premoči in Ivan je pozabil, da bi moral zdaj nekaj ukreniti, zadržati moža, ga zvezati, če bi se upiral, potem pa . . . Vendar ni mogel odtrgati pogleda z njegovega prestrašenega, kot v zemljo zabitega obraza. In potem je ta obraz še bolj zadržetal, starčeve oči so začele čisto noro buljiti nekam tik nad Ivanovo glavo. Nekaj je zamomljal, bilo je slišati kot Kar imejte ga . . . prekleti klobuk . . . Potem se je z nepričakovano gibkostjo obrnil in planil skozi vrata na prosto. Od zunaj je bilo slišati, kakor da bi padel po stopnicah, ki so vodile do vhoda v menzo, pa se naglo pobral in stekel čez cesto. Ivan Delalut se ni premaknil. Ta hip sploh ni več mislil na starca. Čutil je, kako se vrh njegove glave nekaj premika. Bil je klobuk zoprne prstene barve, kakor bi ga nekdo pravkar potegnil iz zemlje in se ga tu in tam še oklepa kakšen črv. Vendar to še ni bilo najstrašnejše, kar je videl v zrcalu. Njegov obraz; spačen od groze, je razpoka razločno delila na dva dela, klobuk sam pa je bil videti cel. Čutil je, kako se bo zdaj zdaj zgrudil, tla pod njim so se že začela tresti kakor od smeha peklenskih sil, s kotičkom očesa je zaznal, kako se neka slika na steni veča in veča in je že videti, kakor da je stena obešena nanjo – vendar je še zmogel toliko moči, da je z roko kot v sanjah zaplaval proti glavi in si skušal strgati klobuk z nje. Imel je občutek, da so se zdaj tudi njegovi prsti spremenili v ogabno debele in spolzke črve in da je sam že globoko pod zemljo. Tedaj pa se je zgodilo še tisto zadnje.

Iz razpoke v zrcalu je šinil nekakšen plamen ali ognjen curek in kakor z dolgimi mrljiškimi prsti na koncu v hipu pograbil klobuk ter izginil z njim . . . Tedaj se je naš ubogi časnika dokončno zrušil. Ni padel po tleh, ne, niti ni začel kričati ali razbijati vse okoli sebe, samo sedel je za mizo, tja, kjer je sedel prej, in zakopal glavo v dlani ter tiho zajokal.

.....

XXX

Prazni rokav je utapljal svojo žalost v vinu pogrošnih sanj. V mraku kletnega brloga ni bilo vetra, ki bi ga obujal v življenje, tu je občutil sam bolečino, nekje znotraj, v roki, ki je ni bilo in ki se ga navsezadnje sploh ni tikala. Še bolj kot starec je pogrešal klobuk, tovariša, ki bi se z njim pomenil o smrti in o tem, ali tudi stare obleke zadene večno življenje. Stari Alojzij Šušter je čemel za mizo, kdaj pa kdaj je ves zadrgetal, v ostrih navalih nerazumljivega strahu. Zapahnil je dvojna vrata, zaprl zamrežena okna – ampak potem je bilo skoraj še slabše.

Mislili smo, da ga poznamo. In on je bržčas mislil, da pozna nas. Mi smo njega videvali v stari suknji, kot največjega reveža, kako vesla čez ulice – kakor da zmeraj čez, nikoli pošteno s tokom – kako malica v menzi in se pri tem ves čas v strahu ozira okoli sebe . . . On pa je videl nas, ne tedaj, ko je hodil po cesti in ne v menzi – tam se je zmeraj zdelo, da vidi neke prikazni iz preteklosti – temveč potem, ko se je že spustil v svoj kletni brlog, zapahnil vrata za seboj in ostal sam. Zdelo se mu je, da mu sledimo, da mu sledi vse mesto, in da ga zdaj prežeč čakamo za vrati, polotil se ga je še silnejši nemir kot prej zunaj – nemara je zategadelj večkrat spal kar v površniku . . . In vendar ni bil to zgolj neprijeten občutek. Kadar je prešteval svoje bankovce in pretakal zlat nakit v osamljeni levici, je mislil na nas, mislil na vse mesto, in natanko je vedel, koliko bi bilo potrebno za vsakega, da bi ga kupil z dušo in telesom. In mi smo mu sledili, čeprav največkrat le s posmehljivimi pogledi in se niti nismo prav zavedeli, kako nas je zvalil v svojo kletno luknjo. In tam se je, v odbleskih starih zlatnikov, pogovarjal z nami, ne da bi mi vedeli za to, celo obljubljal drugačno življenje, se skrivnostno nasmihal z brezzobimi usti – potem pa nenadoma s treskom zaprl skrinjo in nam priškrnil prste, da smo tuleč zbežali in se komaj komaj našli na ulici, kjer so nas čakale naše zveste obleke, pohajkovanje pred izložbami in do zob oboroženimi spomeniki. Zaklinjali smo se, da nikoli več nikomur ne sledimo. Pa vendar! Ali ni, preden so mu odrezali roko in je začel za to dobivati precejšnjo odškodnino poleg pokojnine, on sam rajši sledil drugim, samo z luninim kovancem v žepu, ali ni iskal neko drugo svetlobo, tako drugačno od te, ki se je v mraku kleti odbijala od zlatih prstanov, ki niso več vezali živih ljudi, in od starih kovancev, prav tako zlatih, ali ni . . . z obema rokama pograbil neko obljubo, upanje, ki ni kazalo na skorajšnje plačilo zvestim, in je bilo tudi samo po sebi več vredno, ali ni vrgel tistih nekaj kovancev z otrplimi kronami po cesti in se brez vsega – samo s tem površnikom, ki je bil že tedaj star – odpravil za klicem?!

Večkrat je z odprtimi očmi sanjal. Takole pepelnat v obraz in neobrit je bil pri tem videti kot utopljenec in če se je takrat po naključju skozi sluz prividov zagledal v zrcalu, se skoraj ni več prepoznal. Sanjal je o mestu, obdanem z visokim obzidjem, in o sebi, kako po dolgih letih molka in skrivanja v gozdu pride vanj, pripravljen, skoraj prisiljen, da naposled spregovori. Kajti ljudje tu niso več umirali. Medtem pa je sam vsako jutro začutil smrt, vsako jutro ga je še pred svitanjem zadela krogla, se razrasla v njem in potem ga je zajel občutek, da z veliko hitrostjo leti, proti drugim svetovom, proti drugim ljudem in bo slednjič prebil njihove trde oklepe. Tako je dobila smrt svoj skoraj otipljiv smisel in je dolgo mislil, da je to potrebna žrtev, da samo roka, ki je ni več – in vendar še mora biti nekje! – ni dovolj. Potem pa se mu je zazdelo, da nam krađe, da nam krađe, krađe naše trpljenje, krađe našo smrt, in tedaj je začutil, da se mora vrniti iz samote in spregovoriti. Tedaj smo nekega jutra zaslišali trkanje.

Mesto ni več spalo, čeprav se tudi ni dalo reči, da je že prebujeno. Kot že dolgo vrsto let se je samo obrnilo na drugi bok in sanjalo o velikih, odločnih korakih, ko bo slednjič nekdo prišel. Vendar to pot ni bilo slišati korakov, preden je potrkalo, in tako ni bilo skoraj nobenega dvoma, da so spet samo sanje, morda le za spoznanje drugačne. In potem smo ga zagledali, pred vsemi vrati hkrati, bil je videti zelo star, in ko je zaprosil za kozarec vode, so nas, pred vsemi vrati hkrati presunile njegove ustnice, ki so komaj še znale izoblikovati teh nekaj zlogov, in njegove oči, kakor dva suha vodnjaka, in bili smo skoraj prepričani, da bo pil z očmi. Vendar je pil z usti in potem je rekel, da mora zdaj spregovoriti. Mi pa smo rekli:

»In kako veš, da smo te pripravljeni poslušati?«

Čudno je pogledal, kakor da ne razume ali kakor da ga je prestrašil odmev v votlini skupnih sanj, v kotlu, v katerem je pod mrežo proti mrčesu spalo mesto. Vendar je še kar trmoglavil.

»Jaz . . . moram . . . moram govoriti. Pretežko je . . .«

Oblastno mu je segel v besedo in se ga skoraj nismo več bali, saj smo vedeli, da nas je na tisoče, na sto tisoče, on pa je sam.

»In kako si sploh prišel noter?« smo ga vprašali z glasom velikega zbora, velike porote, največje, kar jih je kdaj bilo.«

»Ker vam imam nekaj povedati.«

»To še ni razlog, da so te spustili naprej! Ali pa je mar straža zaspala? . . .« Bilo bi strašno, če bi se to zgodilo in bi lahko odšli, ko ni bilo kam oditi.

»Tu sem se rodil,« je čez čas rekel starec, domala prestrašeno in moledujoče, ko je videl, da mu že zapiramo vrata pred nosom. »Bil sem po svetu . . .«

»Bil je po svetu,« smo se posmejali.

»V zmoti živite, ko mislite, da je samo to vaše mesto in nič več. Je neka skrivnost . . .« Spet smo mu prinesli vode, pri vseh vratih hkrati, nismo mu odrekli naše vode življenja, vendar ga nismo hoteli več poslušati. Toda on je odkimal in ni hotel več piti.

»Kaj bi sploh rad? Nimamo časa,« smo rekli. »Pridi jutri.«

»Jutri bom umrl.«

»V tem mestu nihče ne umre.«

»Slišal sem za to. Zato sem prišel.«

»Torej te je strah? Jutri bi moral umreti, pa si se zatekel k nam. No prav . . .«

»Ne, ne!« je rekel naglo, skoraj preveč živahno za svoja leta, skoraj strastno, pri tem pa je bilo njegovo sivo, z mahom poraščeno obličje še naprej mirno in je zbuvalo strašljiv občutek, kakor da smo nenadoma zaslišali govoriti tisočletni kamen ali od strele preklano drevo.

»Do jutri vam moram povedati svojo zgodbo, da bom laže umrl . . . Kako da ne razumete tega?« In vstopil je, ne da bi ga vabili, a tudi odgnati ga ni bilo več mogoče kar tako, navsezadnje je bil videti tak revež in bili smo prepričani, pri vseh vratih tega ne več čisto sanjskega jutra, da se želi samo rešiti smrti, tiste nemara še hujše, smrti popolne pozabe. Mi pa smo živeli skupaj, in čeprav se tudi nismo skoraj ničesar spominjali, nam je bilo lažje, v tem mestu večnosti, kjer so naše sence opravljale vse delo za nas in smo lahko spali, spali in sanjali, kakor je bilo davno tega obljubljeno *mirnim in poslušnim, sanjali o odločnih korakih, da nam jih v resnici ni bilo treba slišati in jim nemara celo slediti.*

On pa, ki je bil sam, se je moral vsega spominjati. Pozabil bo, smo si govorili, v vseh hišah, od občine, kjer so dremale sence uslužbencev, do zadnje kočice, kjer mu je neka starka skuhala čaj, ker se ji je zdel tako utrujen in premražen. In čeprav mu v drugih hišah nismo ponudili ničesar razen stola, je bil po tem čaju v zadnji koči videti povsod poživljen in kljub miru, ki je zdaj še izraziteje seval z njegovega obraza, zmeraj zgovornejši.

Domislili smo se zadnje rešitve in izklopili vse naprave, televizorje in mikrofone in celo hladilnike, vse te naprave, s pomočjo katerih smo prisluškovali samim sebi, vendar ni nič zaleglo, še vedno je bil tu, celo smehljal se je, in čeprav smo si zatiskali ušesa, je njegov glas, ki je postajal zmeraj mlajši, prodiral v nas. Kakor da je vse, o čemer govori, že od zdavnaj tu, samotni mož v gozdu, samotni gozd v duši, in leta molka po nikoli zbledel ubijanju, vse je še enkrat doživljal, zasede, krike z vseh strani. Zatiskali smo si ušesa, pa ni nič pomagalo. Vse smo še enkrat slišali, zato smo si spet zaželeli spati, samo spati, niti sanjati ne več, nič, samo spati, ali pa celo zamenjati z našimi sencami in v večnem polsnu tekati okoli, delati, nekaj delati, pregibati neresnične prste in roke in noge, bežati, bežati . . . In kako je umiral vsako jutro, vsako jutro, kakor namesto nas, ha, kdo naj mu to verjame, bil je človek in potem samo še velika krogla, in zdaj je predrl obzidje našega mesta, da bi nam povedal, kako dobrotna je smrt, ker te rešuje ničvrednih sanj, ovira, ob kateri napneš vse sile in začutiš življenje. Tedaj smo zavpili vsi hkrati:

»Kakšen užitek pa je to, če padeš z visoke skale? To nam povej, ti, ki se imaš za modrega in izkušenega v življenju!«

»Ni užitek,« je odvrnil počasi. »Je pa zadoščenje, da ne umreš v postelji. Je zadoščenje, ko poletiš, pa čeprav samo navzdol, in je zadošče-

nje, ko še enkrat začutiš trdoto in jasnost in oprijemljivost, pa čeprav tedaj že umiraš . . .«

Tedaj smo že vedeli, kaj bomo storili z njim. Vendar nam ni seglo v misel, da je najbrž sam predvidel ravno to in nas je zato prišel izzivat. Ubili ga bomo, smo sklenili pri sebi, za vsemi zaprtimi vrati hkrati. In da bi bili mirni, smo si še rekli: Mogoče si je že zdavnaj zaslužil smrt in se je sploh samo zato skrival v gozdu. Tedaj smo ga obdarovali z vsem mogočim, in glej, ni se branil, kakor bi se kot puščavnik moral, hvaležno in nekam vdano, ja, skoraj žaljivo, kakor da nam dela uslugo in nas razbremenjuje, je sprejemal naše darove, zlatnike starih sanj in ogrlice cenениh ljubezni, prstane z mrtvimi očmi izdane zaveze, vse, vse, kar smo imeli, smo mu stlačili v staro potovalno torbo, potem pa mu ponudili najlepše stanovanje v mestu, on pa si je izbral nekakšen kletni brlog, rekoč, da bo tam laže zakopal vse, kar smo mu dali, kajti, je rekel, vse to je treba zakopati, treba je vrniti zemlji, kar je njenega, in mi smo se samo nasmihali, vedoč, da bomo kmalu vse, in nemara celo pomnoženo, dobili nazaj.

Takšen se nam je pokazal v čudnih, neverjetnih skupnih sanjah Alojzij Šušter, najbogatejši človek v mestu, revež, ki ga ni nikoli nihče klical Lojz ali Lojzek, niti oče in mati prej nekoč ne. Že v njegovi rani mladosti sta odkrila na njem nekaj nenavadnega, zoprnega, kot nekakšno krastavost pod kožo, ampak, kot se jima je zdelo, še bolj nečloveško. In te sanje so nas obsedle ravno tisto noč pred strašnim dnevom konec septembra, natančneje, prvega oktobra. A preden je mogel spet spregovoriti, smo se zbudili in skočili iz postelj kakor ob alarmu sredi noči v veliki vojašnici, katere del smo bili kot nevidna žična ograda, in tedaj smo videli, da je sonce že razžarjeno in nam skozi mreže v očeh siplje okrvavljene zlatnike iz nekih davnih časov, ki smo se jih bali odkriti in so se v nočeh, polnih groze napol umorjenih, pritajeno plazili za nami. O, da ne bi bilo več noči! smo tedaj zaklicali v en glas, ne vedoč, kako kmalu se nam bo začela želja uresničevati. In potem smo se zatekli vsak v svoj kot in žarki, proti poldnevu vse bolj podobni neverjetno dolgim črvom, so lahko nemoteno brskali po mestu.

XXXI

Začelo ga je mraziti. Zdelo se mu je, da sliši stok. Najprej kratek jek, potem ponavljajoče se, komaj razumljive klice na pomoč. Tedaj se je zavedel, da sam odpira usta in da tisto, kar sliši, sploh ni zunaj njega; usta pa je vseeno zaman odpiral, noben glas v resnici ni hotel na plano. Kakor da je v njem še en brlog, na dnu globeli, nad njim pa krožijo ujede in s svojimi kriki dušijo klice na pomoč.

Zavlekel se je do vrat in še enkrat preizkusil, ali so oboja zapahnjena. Ne boš me, je pomislil, in ni vedel, komu naj bi veljalo. Izenada je v sebi začutil veliko moč. Lahko bi bil spregovoril desetstisočglavi množici, preglašil rjojenje, želel si je, da bi rjovali, ga skušali raztrgati, vi vsi, tukaj vas imam, slišite, tukaj . . . Z nogo je topotnil po podu, da je votlo zadonelo.

Krokarji naj vas žrejo. S tem vred. Sam ni vedel, od kod naenkrat tolikšno sovraštvo. Prekleti. Stokrat prekleti.

Ampak zaman. Vse zaman, dokler ostane tu. Prijel se je za glavo. Zdaj je še bolj pogrešal klobuk. Saj je vedel, da klobuk v resnici ne zna govoriti, tako zmešan pač še ni bil, a, toda on sam je znal drugače misliti, kadar ga je imel na glavi, to je. Pa to, da zdaj . . . Zdelo se mu je, da je nekdo narahlo potrkal. Napeto je prisluhnil, se nekako ves skrčil, ne več od teže starosti, temveč kakor da ga je strah pomladil, strah, ki se je držal vseh brlogov od pradavnih časov, vendar oprijemljivejši kot zdaj, kajti potem je bilo spet vse tiho in on je splahnel, trenutek mladosti je šel k vragu, strah pa ne, in potem sploh ni mogel biti več niti toliko miren kot doslej, nekdo bo prišel, je zahropel v sebi, glas se je še vedno bal priti v polmrak kletnega stanovanja, nekdo bo prišel in ne bom ga videl vstopiti. Ampak on . . . on jih bo ukanil. Vse. Odšel bo prej, preden ga bojo zalezli.

»Gozd,« je rekel nenadoma na glas.

Gozd. In tam nobene slutnje. Kot nekoč. Samo prebijanje skozi podrast. Zatočišče v kaki jami. In zjutraj zlatniki rose. Zvečer srebrniki popoldanskega dežja. Premražen, a vendar veseleč se vsakega trenutka posebej. Je bilo to življenje? Ja, to je bilo, to bo življenje. In vsako drevo s svojim glasom. Kakor nekoč. Vztrepetal je kot staro drevo, skoraj že posušena smreka.

»Pustite me, barabe hudičeve!« je zavpil na glas. Čutil je bolečino, tik nad koreninami. Potem je pustil, da se je nevidna žaga zajedla vanj, divje je zagrizla v strjeno smolo spominov, medtem ko ji je med zobmi in tja proti njegovemu srcu tekla svež sok, resda le redke kaplje, vendar tako dišeč po življenju, da je za nekaj prepotrebnihih trenutkov premagal strah. Zdaj se je lahko premaknil. Nič več ni šepal. Najprej je odprl okna. Vzbuhal vročine, ki je planil z asfalta, ga je skoraj vrgel nazaj. Samo še malo, samo še malo. Stopil je proti vratom.

Vendar je tisti trenutek, ko bi moral vse zapustiti, začel jemati nazaj. Ko je bilo že prepozno, se je zavedel: ne bi se bil smel ozreti niti enkrat samkrat ne, niti z ljubeznijo, do vsega, kar naj bi ostalo za njim, ne. In potem so se krokarji spustili niže, čisto nizko, slišal je šum njihovih peruti, ko so s kljuni grabili zlat nakit in svežnje bankovcev in mu jih, naj se je še tako branil, tlačili v žepe, prišepetavajoč mu, da bo sicer umrl od lakote, umrl tudi brez lakote, in tedaj je komaj še hodil, v skrinji pa je še ostala zlata maska in pod njo zlato jajce, ki ga je hranil že več kot štirideset let, pa se še ni odprlo, in ko je, zdaj že sam, dvignil še to dvoje, se sploh ni mogel več premakniti. Tedaj je v resnici potrkalo.

Sesedel se je na stol. Bil je težji od Zemlje. In dvakrat tako star kot pred bežnimi trenutki lažne mladosti. Rad bi bil zajokal. Vendar bi ga bilo gotovo preveč bolelo. Po njem, kakor tudi v stari suknji, so se pretakale samo še porumenele iglice in mu od znotraj jemale vid. In potem, ko se je trkanje ponovilo, postalo nestrpno in vsiljivo, in se mu je zazdelo, da sliši tudi znan glas, so ga začele še zbadati, te iglice, zlate iglice, globoko pod kožo, na tisoč mestih hkrati, in vsaka je zahtevala vso njegovo pozornost.

Bilo je kakor trenutek pred smrtjo: zavest se je rešila telesa in se razširila, planila je ven, kot frfotava, večno mlada deklica, toliko da je ni s telesnimi očmi zagledal, kako pleše, ogrnjena samo v nekakšen presojen pled ali pajčolan, vendar je bilo lepše, če jo je samo čutil, pa kljub temu dovolj jasno zaznaval njene oblike, bilo je prvič, da ga je strah res povsem zapustil in se je lahko požvižgal na posmehljivo sporočilo, ki mu ga je pustil v notranjem brlogu, češ da se prav kmalu spet vidita. Razumel je, ne da bi mu bilo treba na to pomisliti ali kakor da je postalo vse njegovo delo ena sama misel, presojni pled lepe deklice, ki se je vračala vanj in nekoliko omilila zbadanje zlatih iglic, razumel je, od kod vse njegovo trpljenje, levitev polnočnih dreves, svetla koža dneva, ptičji glas, podnajemnik v kamnu in hkrati njegova duša, vse, vse je bilo tu in je hotelo ven in bolečina je bila zmeraj bolečina rojstva, ob katerem je moralo nekaj, česar se je od zunaj oklepal, umreti. In razumel je tudi, v teh nekaj trenutkih, da bo moral trpeti vse do konca, dokler ne bo prosto čisto vse, kar je dolga leta spravljaj v svojo zakladnico, pogledi ljudi, gibi njihovih rok, ja, celo pokanje pušk, gozd, ki bo nekoč spet zrasel na tem mestu. Potem je znova začutil težo, neznosno težo v glavi in v okončinah, težo hiše nad seboj in sonca zunaj, ki je tako neusmiljeno pritiskalo na vse živo, težo mreže na oknu, težo dvojnih zapahnenih vrat, po katerih je še vedno nekdo razbijal. Oklenil se je stare suknje in z njeno pomočjo prišel do vrat in jih odklenil.

Skozi dvojna vrata jo je videl, svojo ljubico Marjano, ki ji še ni bilo trideset let, pa je bila skoraj že tako stara kot on, videl je, kako se slini z brezzobimi usti, s temi usti se je sklanjala k njemu, pokleknila, mu odprla razporek na hlačah, potegnila ven, kar je še ostalo, in potem z obupnim naprežanjem padlega angela sesala, da ga je kljub utrujenosti in naveličanoosti spreletavala mrščavica, ampak nič, nič več, je že prepozno, in potem si je oddahnil, ni ga mogla pretentati, opazil je bil njen zviti pogled, njene zbledele oči, ki so ji menda prej včasih znale izskočiti, kadar so jo dobili v roke rudarji z juga, in potem ga je izpljunila, kakor da vsega, že povsem neužitnega, brez kaplje krvi, ne, ne boš me, je zmagoslavno pomislil, okradla bi me, kaj, psica, in potem, ko mu je zaprla razporek na hlačah, ne da bi si ga bila upala pogledati v oči, je rekel na glas:

»Zdaj lahko nekaj skuhaš, danes še nisem nič jedel.« In dal ji je tistih nekaj fičnikov, ki jih je imel zmeraj na mizi, za vabo jih je puščal tam, in ona je šla in zaloputnila vrata za seboj. Vedel je, da je danes ne bo več nazaj. V prvi gostilni bo pognala teh nekaj stotakov in ostala lačna, kakor je bil on . . .

»Spusti me naprej!« je že skoraj histerično zavpila in šele tedaj se je zavedel, da ji sploh še ni odprl vrat. »Napadli so me!« je rekla in v dokaz nekam čudno zahropla, kakor da ji nič manj kot velik kuhinjski nož tiči v hrbtu. »Ampak zdaj ni nikogar tu, razen mene. Alojzij, odpri! Lojz, prosim te. Potem ti vse povem. Morava zbežati . . . Take, kot sva midva, no, saj veš, bojo zdaj najprej polovili. Lojz . . .«

Še enkrat je odpahnil vrata, še enkrat odklenil, čeprav se mu je zdelo, da je to že pred nekaj trenutki storil, prav gotovo, ampak najbrž so se kako

zaskočila, ta mogočna vrata, ki bi jih bilo komaj mogoče vlomiti, kvečjemu z razstrelivom, odklepal je, še in še obračal ključ, kakor da za vse dni, za vsa leta nazaj, glas zunaj pa je polagoma slabel, se oddaljeval in se le še enkrat ali dvakrat skušal tik nad pragom zriniti noter.

Tedaj se je zavedel, da je ujet.

»Takšne, kot sva midva. Kaj je mislila s tem?« Poklical jo je, zakričal, domala še bolj histerično kot prej ona, vendar je bilo vse zaman, ni je bilo več, zapustila ga je, kurba, zdaj, ko bi jo najbolj potreboval, kurba, ampak on . . . on bo zdaj . . . Torej ga je vendarle nekako okradla, ja, kar šla je, pa ji je dajal jesti in še kdaj za cigarete in pijačo, ampak on bo zdaj . . . In začel se je prebijati iz luknje, to je vendar še znal, prebijati se, čeprav je bilo zdaj že veliko težje kot nekoč, koliko let že ni šel ob takem času ven . . . Tam so skale, zgoraj sliši nekoga hoditi, lomastiti, kakšen sovražnik pa je sploh to, ki se ne zna tiho plaziti, potem pokanje kakor od pušk, eksplozija, ampak mora ven, nič več skrivanja, zdaj mora ven, drugače ga bo zasulo, tam je nekakšen rob, videti je kot miza, skale so lahko prav neverjetnih oblik, prst, vlažna, prepredena s koreninicami in črvi, mu leti za vrat, to je kakor spomin, pa ni spomin, saj čuti, čuti zemljo nad seboj, čuti nevarnost, drevesa, ki se umikajo in ga izdajajo . . . nikoli ne bo prišel iz te globeli, nikoli . . .

Ena od sten je popolnoma gladka, navpična, in na njej, kar naenkrat, nekakšna uokvirjena podoba, ne, ne podoba, nekakšni žarki, čeprav na papirju, vendarle žarki, najbrž zaradi stekla spredaj, poskusil se je toliko vdigniti ob tej gladki, sluzasti steni, da bi prebral, nekaj je pisalo, migotalo v polmraku globeli, ko je pokanje potihnilo; njegovo ime. Alojziju Šušterju . . . Za . . . za . . . Drugo je bilo zbledelo, vse je bilo zbledelo, razen njegovega imena, in zdaj, tu pred njim, zdaj ta hip, je začelo bledeti še to, kako, kako je to mogoče, zaradi vse gostejše teme v globeli, iz katere ne bo nikoli prišel – ali kaj? ali kaj? Potem se je nepričakovano spomnil: Za zasluge. Vendar tedaj že ni več videl svojega imena, tam bi lahko bilo karkoli, ime stene, drevesa, karkoli, kar mu je samo v napoto, da ne bo mogel ven, karkoli, samo ne njegovo ime, prej on sam, napis in nič več. In tedaj je zavpil na ves glas, da je odmevalo po kleti in po globeli, od gladkih, neoprijemljivih sten:

»Vrnite mi jo! Vrnite mi roko, prekleti. Vrnite mi desnico, da si z njo odsekam levico in jo žrtvujem za vas!«

Potem se je prestrašil. Rekel je nekaj, česar sploh ni mislil in mislil je pravzaprav še več. Potem se je spomnil, da mu ni treba storiti drugega ko stopiti k vratom. Samo zbrati se moram, si je rekel, pa bo šlo. V skrajnem primeru lahko koga pokličem, z ulice. Vendar vrat ni bilo več. Ni jih bilo. Samo trda, z mahom poraščena skala. Ni čudno, da Marjana ni mogla noter. A kljub vsemu ni popolnoma izgubil upanja. Nekako je vedel, da to še ni konec, da ne bo poginil tu notri, izvlekel se bo, čeprav nemara samo za drugačno obliko smrti, izvlekel se bo, žarki za zasluge so še vedno na steni, pa naj bo stokrat skala, drugače jih menda ne bi bilo več, vse bi se končalo že enkrat v preteklosti. Spustil se je na stol in začel čakati, kdaj bo

še enkrat nekdo od zunaj potrkal in se bo skala odprla, zemlja se bo odprla, drevo, prerešetano s krogli. Zlatnino in svežnje bankovcev je skrbno zložil nazaj v skrinjo, položil deske nazaj in brlog je bil videti spet tako reven, tako preprost in skoraj človeški kot prej.

Nevin
Birsa

Deset pesmi

O STARE LEGENDE!

Stara morja so presahnila
in nova se še niso izlila čez plakat
poldanskega drhtenja; kdo ve, zakaj
utripljejo v starih igrah
in kadencah glasovi,
nevarni kot preprih: slike živijo, obešene
na kavljve zvezd, sleherno sekundo,
ki mora postati večnost.

(In cerkvene ladje puščajo
grlice in tihe molitve,
ki se mrtve in neme zgrnejo – o stare legende! –
na marmorne plošče, na glino, na steklo,
in vesolje hladno doni
in kapljá
na ramena soh in svetnikov
in prekati bežijo v lastno senco
in v predale miru.)